

30. *Тимченко Л. Д., Тимченко Л. А.* Международное право: основные отрасли, институты, нормы. – Ирпень : Нац. акад. ГНС Украины, 2004.
31. *Cahier P.* Le comportement des États comme source de droits et d'obligations // Recueil d'études de droit international en hommage à Paul Guggenheim. – Genève : La Faculte et l'Université, 1968. – P. 237–266.
32. *Jennings R. Y.* The Identification of International Law // International Law : Teaching and Practice. B. Cheng (ed.). – London : Stevens, 1982. – P. 3–9.
33. *Wolfke K.* Some Reflections on International Environmental Law-Making and Enforcement // Polish Yearbook of International Law. – 1976. – Vol. VIII. – P. 33–53.
34. *Лукин П. И.* Источники международного права – М. : Изд-во АН СССР, 1960.
35. *Pauwelyn J.* Conflict of norms in public international law : how WTO law relates to other rules of international law. – Cambridge : CUP, 2003.
36. *Hoof G. J. H. van* Rethinking the Sources of International Law – Deventer [etc.] : Kluwer, 1983.
37. Доклад Комиссии международного права о работе ее пятидесятой сессии. Доклады ООН: A/53/10. – Нью-Йорк : ООН, 1998.
38. *Akehurst, M.* The Hierarchy of the Sources of International Law // British Year Book of International Law, 1974–1975. – V. 47. – Oxford : Clarendon press, 1977. – P. 273–285.
39. *Луткова О. В.* К вопросу о необходимости возрождения доктрины источниковедения международного права // Междунар. публич. и частное право. – 2004. – № 5 (20). – С. 3–8.
40. *Коннова Е. В.* Односторонние акты государств // Междунар. публич. право. Общая часть : учеб. пособие / Ю. П. Бровка [и др.] ; под ред. Ю. П. Бровки, Ю. А. Лепешкова, Л. В. Павловой. – Минск : Амалфея, 2010. – С. 161–164.
41. *D'Aspremont J.* Softness in International Law : A Self-Serving Quest for New Legal Materials // European Journal of International Law. – V. 19. – № 5. – P. 1075–1093.
42. *Garner J. W.* Acts and Joint Resolutions of Congress as Substitutes for Treaties // American Journal of International Law. – 1935. – V. 29. – № 3. – P. 482–488.
43. Доклад Комиссии международного права о работе ее двадцать девятой сессии. Доклады ООН: A/32/10. – Нью-Йорк : ООН, 1977.

Статья поступила в редакцию 10.07.2013 г.

СУДОВАЯ СИСТЭМА ЕЎРАПЕЙСКАГА САЮЗА ПАСЛЯ ЛІСАБОНУ

В. І. Самарын

У артыкуле аналізуецца сістэма судовых органаў на наднацыянальным узроўні ў межах ЕС, разглядаюцца пытанні судаводства. Пасля ўступлення ў сілу Лісабонскага дагавору змяніўся парадак падсуднасці спораў Суду ЕС, пашырыліся магчымасці для звяртання ў Суд ЕС фізічных і юрыдычных асоб, у тым ліку з трэціх дзяржаў. Паступова фарміруецца надобная судовая практыка ў Судзе ЕўразЭС.

The article reveals the judicial system at the supranational level in the EU, as well as issues of legal proceedings within this system. After the entry into force of the Lisbon

Treaty some changes were made in matters of jurisdiction of the Court of Justice, the possibilities of individuals and companies (including third countries' residents) to appeal to the Court of Justice were expanded. The similar jurisprudence gradually starts to develop in the the Court of EurAsEC.

Ключавыя словы: Суд ЕС, Лісабонскі дагавор, Суд ЕўразЭС, наднацыянальны ўзровень у рамках ЕС.

Keywords: Court of Justice, Lisbon Treaty, Court of EurasEC, supranational level in the EU.

У апошні час актывізаваліся інтэграцыйныя працэсы ў рамках Еўразійскай эканамічнай супольнасці (далей – ЕўразЭС). Мяркуецца, што ўжо ў 2015 г. тры дзяржавы – Беларусь, Расія і Казахстан – створаць Еўразійскі эканамічны саюз. Аб'яднанне ў адным саюзе дзяржаў з рознымі эканамічнымі і палітычнымі сістэмамі немінуча будзе весці да ўзнікнення спрэчак паміж імі. Рашэннямі, прынятымі ў рамках Мытнага саюза Беларусі, Расіі і Казахстана, ужо часта не задаволеныя суб'екты гаспадарання і фізічныя асобы дзяржаў-удзельніц. Некаторыя з іх лічаць, што такія рашэнні закранаюць, а часам і парушаюць іх правы або законныя інтарэсы. Прававыя патрабаванні да органаў названых інтэграцыйных утварэнняў могуць мець таксама іх міжнародныя служачыя. З 1 студзеня 2012 г. пачаў функцыянаваць Суд Еўразійскай эканамічнай супольнасці.

У адпаведнасці з арт. 13 Статута Суда ЕўразЭС ад 5 ліпеня 2010 г. [1] да кампетэнцыі Суда адносіцца: забеспячэнне аднастайнага прымянення Дагавора аб заснаванні Еўразійскай эканамічнай супольнасці ад 10 кастрычніка 2000 г. і іншых дзеючых у рамках Супольнасці міжнародных дагавораў і рашэнняў, якія прымаюцца органамі ЕўразЭС, разгляд спрэчак эканамічнага характару, якія ўзнікаюць паміж бакамі па пытаннях рэалізацыі рашэнняў органаў ЕўразЭС і палажэнняў дагавораў, якія дзейнічаюць у рамках ЕўразЭС, тлумачэнне палажэнняў міжнародных дагавораў, якія дзейнічаюць у рамках ЕўразЭС, і рашэнняў органаў ЕўразЭС. У сувязі са стварэннем Мытнага саюза Суд ЕўразЭС таксама разглядае справы аб адпаведнасці актаў органаў Мытнага саюза міжнародным дагаворам, якія складаюць дагаворна-прававую базу Мытнага саюза, разглядае справы аб аспрэчванні рашэнняў, дзеянняў (бяздзейнасці) органаў Мытнага саюза, дае тлумачэнне міжнародных дагавораў, якія складаюць дагаворна-прававую базу Мытнага саюза, актаў, прынятых органамі Мытнага саюза, вырашае спрэчкі паміж Камісіяй Мытнага саюза і дзяржавамі, якія ўваходзяць у Мытны саюз, а таксама паміж дзяржавамі – членамі Мытнага саюза па выкананні імі абавязальстваў, прынятых у рамках Мытнага саюза. Паступова складаецца судовая практыка (у 2012 г. было разгледжана 2 справы, у якіх суб'екты гаспадарання Расійскай Федэрацыі аспрэчвалі рашэнні Камісіі Мытнага саюза).

Улічваючы, што інтэграцыйныя ўтварэнні на тэрыторыі Еўрапейскага саюза (далей – ЕС) маюць працяглую гісторыю, навуковую цікавасць выклікае вывучэнне інстытуцыйных аспектаў такіх утварэнняў, а ў кантэксце дадзенага артыкула перш за ўсё вывучэнне сістэмы судовых органаў на наднацыянальным узроўні.

Для вырашэння спрэчных пытанняў на ўзроўні права ЕС адпачатку быў створаны Суд еўрапейскіх супольнасцей. Аднак адзінаму органу стала складана спраўляцца з колькасцю надыходзячых іскаў і скаргаў. З цягам часу разглядам спрэчак сталі займацца таксама Суд першай інстанцыі і спецыялізаваная судовая калегія. Частка 1 арт. 19 Дагавора аб Еўрапейскім саюзе ў рэдакцыі Лісабонскай дамовы [2] (далей – Дагавор аб ЕС (Л)) захавала структуру, змяніўшы найменні. У Суд Еўрапейскага саюза¹ цяпер уваходзяць Суд, Агульны суд і спецыялізаваныя суды. Як мы бачым, судовая сістэма ЕС трохзвенная.

Суд. Суд еўрапейскіх супольнасцей быў створаны згодна з арт. 85 Дагавора аб заснаванні Еўрапейскага аб'яднання вугля і сталі і абз. 1 § 5 Пагаднення аб пераходных палажэннях да Дагавора аб заснаванні Еўрапейскага аб'яднання вугля і сталі ад 18 красавіка 1951 г. Сваю дзейнасць ён пачаў у Люксембургу, дзе яму было прадпісана мець «часовае месца дзейнасці» (рашэнне прадстаўнікоў урадаў дзяржаў-удзельніц ад 8 красавіка 1965 г. [3]). І толькі ў 1992 г. Люксембург быў вызначаны месцам знаходжання Суда еўрапейскіх супольнасцей і Суда першай інстанцыі.

У склад Суда ўваходзіць па адным суддзі ад кожнай дзяржавы-ўдзельніцы. Суддзі маюць поўную незалежнасць і выбіраюцца на 6 гадоў урадамі дзяржаў-удзельніц з магчымасцю пераабрання (што не ў поўнай меры адпавядае прынцыпу незалежнасці суддзяў, але забяспечвае кантынuitэт судовай практыкі). Свае паўнамоцтвы суддзі ажыццяўляюць на Пленуме альбо ў калегіях (3 або 5 суддзяў). Справы могуць разглядацца таксама ў Вялікай калегіі (15 суддзяў), у якой старшыняствуе Старшыня Суда.

Старшыня Суда абіраецца суддзямі гэтага суда на трохгадовы тэрмін (абз. 3 арт. 253 Дагавора аб функцыянаванні Еўрапейскага саюза (далей – ДФЕС) [4]). У адпаведнасці з унесенымі ў 2012 г. змяненнямі ў Статут Суда ЕС [5] для аказання дапамогі Старшыні суддзі са свайго складу абіраюць таксама намесніка. Дадзеныя пасады можна займаць паўторна (арт. 9а).

У рамках Суда дзейнічаюць 8 генеральных адвакатаў (юрыдычных дарадцаў), чья задача складаец з захаваннем непрадзятасці і незалежнасці

¹ Тэрмін «Суд» выкарыстоўваўся раней ва ўстаноўчых дагаворах у двух сэнсах. Перш за ўсё як зборнае паняцце, пад якім разумелі орган правосуддзя супольнасцей. Акрамя таго, Суд (еўрапейскіх супольнасцей) разумеўся і як вышэйшае звяно судовай сістэмы еўрапейскіх супольнасцей. Лісабонская дамова прадугледжвае зборнае паняцце для інстытута ЕС – «Суд Еўрапейскага саюза». Вышэйшае звяно судовай сістэмы ЕС захоўвае назву «Суд» (Court of Justice).

«матываваныя меркаванні (заклучэнні)» па разглядаемых судом справах (абз. 2 арт. 252 ДФЕС). Досыць часта менавіта дадзеныя матываваныя меркаванні, якія змяшчаюць поўную ацэнку фактычных абставінаў і юрыдычнай кваліфікацыі разглядаемай Судом справы, раскрываюць важныя ракурсы ў еўрапейскім праве. У Лісабонскай дэкларацыі ад 18 кастрычніка 2007 г. [6] пазначана, што калі Суд папросіць павялічыць колькасць генеральных адвакатаў да 11, то Савет ЕС аднагалосна пагодзіцца на такое павелічэнне. Пры гэтым Польшча, як і Германія, Францыя, Італія, Іспанія і Вялікабрытанія, будзе мець пастаяннага генеральнага адваката і ратацыі будуць падлягаць толькі пяць генеральных адвакатаў.

Суддзёй, або генеральным адвакатам Суда, можа быць асоба, чья незалежнасць не выклікае сумненняў і адказвае кваліфікацыйным патрабаванням, неабходным для назначэння на вышэйшыя судовыя пасады ў іх адпаведнай дзяржаве, ці з'яўляецца выдатным юрыстам (абз. 1 арт. 253 ДФЕС). Хоць, як правіла, рашэнне пра прызначэнне суддзі Суда ЕС носіць палітычны характар [7, с. 128].

Арт. 255 ДФЕС прадугледжвае, што для адбору кандыдатаў на пасады суддзяў і адвакатаў Суда ствараецца Камітэт, які складаецца з сямі асоб, былых членаў Суда або Агульнага суда, а таксама членаў вышэйшых судовых інстанцый дзяржаў-удзельніц.

Суд разглядае справы па першай інстанцыі, а таксама пераглядае рашэнні Агульнага суда.

Агульны суд пад назвай Суд першай інстанцыі быў створаны рашэннем Савета ЕС № 88/591 ад 24 кастрычніка 1988 г. [8] як новая інстанцыя пры Судзе еўрапейскіх супольнасцей па разглядзе спрэчак са сваёй кампетэнцыяй у рамках спраў, якія разглядаюцца па першай інстанцыі. Агульны суд сам па сабе не з'яўляецца інстытутам ЕС, а падпарадкаваны Суду як самастойны склад суда. Склад і ўнутраная арганізацыя Агульнага суда падобныя да структуры Суда. Аднак у Агульным судзе адсутнічаюць генеральныя адвакаты па пасадзе, хоць абз. 1 арт. 254 ДФЕС прадугледжвае, што асобныя суддзі Агульнага суда могуць быць прызваны выконваць функцыі генеральнага адваката па пэўных катэгорыях спраў. У дачыненні да колькасці суддзяў Агульнага суда арт. 254 ДФЕС адсылае да Статута Суда ЕС. У арт. 48 апошняга пазначана, што ў склад Агульнага суда ўваходзіць 27 суддзяў, адпаведна кожная дзяржава-ўдзельніца прызначае па адным суддзі. Патрабаванні для асоб, якія могуць быць суддзямі Агульнага суда, некалькі мякчэйшыя. Імі могуць быць асобы, чья незалежнасць не выклікае сумненняў і яны валодаюць здольнасцямі, патрэбнымі для прызначэння на высокія судовыя пасады (абз. 2 арт. 254 ДФЕС).

Падсуднасць спраў Агульнаму суду вызначана арт. 256 ДФЕС: прамыя іскі фізічных і юрыдычных асоб аб несапраўднасці (арт. 263 ДФЕС), аб бяздзейнасці (арт. 265 ДФЕС), аб кампенсацыі шкоды (арт. 268 ДФЕС), а

таксама пры наяўнасці адпаведнай арбітражнай агаворкі (арт. 272 ДФЕС). З гэтых іскаў выключаюцца тыя, якія прама аднесены да падсуднасці спецыялізаваных судаў і Суда. Рэгламентамі ЕС да падсуднасці Агульнага суда аднесены таксама іскі супраць рашэнняў апеляцыйных палат Бюро па гарманізацыі ўнутранага рынку і Бюро Супольнасці па селекцыі раслін. Акрамя таго, Агульны суд паўнамоцны прымаць папярэднія рашэнні² па прэюдыцыяльных запытах нацыянальных судаў у пэўных сферах.

Рашэнні Агульнага суда могуць быць абскарджаны ў Судзе ў касацыйным парадку. Падставамі для абскарджання могуць быць некампетэнтнасць суда, працэсуальныя парушэнні, якія закранаюць інтарэсы асобы, якая падала скаргу, а таксама парушэнне права ЕС.

Акрамя таго, Савет ЕС сумесна з Еўрапарламантам можа ствараць **спецыялізаваныя суды** пры Агульным судзе (арт. 57 ДФЕС). Яны паўнамоцныя разглядаць справы пэўнай катэгорыі і іх суддзі прызначаюцца аднагалосным рашэннем Савета ЕС. Кандыдаты на пасаду суддзі такой калегіі павінны валодаць здольнасцямі, неабходнымі для прызначэння на судовыя пасады, і іх незалежнасць не павінна выклікаць сумненняў. У дадзены момант створаны толькі адзін такі спецыялізаваны суд – Суд для іскаў служачых ЕС. Дададзены суд складаецца з 7 суддзяў, прызначаных тэрмінам на 6 гадоў. Пры іх прызначэнні ўлічваецца меркаванне камітэта, які складаецца з сямі былых членаў Суда, Агульнага суда, а таксама выдатных юрыстаў. Пры прызначэнні Савет ЕС павінен улічваць баланс геаграфічнага прадстаўніцтва дзяржаў-удзельніц і разнастайнасць прававых сістэм. З 2012 г. прадугледжана магчымасць прызначэння часовых суддзяў у спецыялізаваныя суды.

Суд для іскаў служачых ЕС разглядае справы ў калегіях па трое суддзяў. Аднак пры наяўнасці складанай справы яна можа быць разгледжана поўным складам суда. У некаторых выпадках магчымы разгляд справы аднаасобна альбо калегіяльным складам, які складаецца з 5 суддзяў. Да падсуднасці Суда для іскаў служачых ЕС аднесены справы, звязаныя з дзяржаўнай службай на ўзроўні ЕС (справы па спрэчках паміж Саюзам і яго служачымі ў адпаведнасці з арт. 270 ДФЕС: аб аплаце працы, пра пераводы, прыём на працу, дысцыплінарныя спагнанні, непрацаздольнасць, пенсійнае забеспячэнне, няшчасныя выпадкі на працы, утрыманне сем'яў і г. д.). Пад служачымі Саюза разумеюцца грамадзяне, якія стаяць на яго публічнай службе, якая выступае аналагам дзяржаўнай службы ў апарце асобнай дзяржавы [9, с. 382]. Спрэчкі паміж нацыянальнымі ўрадамі і іх службоўцамі не ўваходзяць у кампетэнцыю гэтага суда. Рашэнні Суда для іскаў служа-

² Папярэднія рашэнні (англ. preliminary ruling) прымаюцца на падставе прэюдыцыяльных запытаў нацыянальных судаў па разглядаемай імі справе. Папярэдняе рашэнне з'яўляецца канчатковым па пытанні права, але не па пытанні факта.

чых ЕС могуць быць на працягу двух месяцаў абскарджаны ў касацыйным парадку (па пытаннях права) у Агульны суд.

Дзейнасць судовых органаў ЕС ацэньваецца ў цэлым пазітыўна. Хоць Суд ЕС папракаюць за тое, што пры тлумачэнні права ён пашырае свае паўнамоцтвы з мэтай судзейскага развіцця права і тым самым выходзіць за рамкі сваёй кампетэнцыі [10, s. 49]. З палітыка-прававога пункту гледжання Суд ЕС сваімі рашэннямі спрыяе далейшай еўрапейскай інтэграцыі.

Функцыі Суда Еўрапейскага саюза. Асноўная мэта дзейнасці названых судовых органаў – сумесна на аснове незалежнасці ахоўваць права пры тлумачэнні і прымяненні ўстаноўчых дагавораў (арт. 19 Дагавора аб ЕС (Л)). Пры гэтым права Саюза разумеецца ў шырокім сэнсе. Яно ўключае ў сябе не толькі першаснае і другаснае права ЕС, але і агульныя прынцыпы, а таксама міжнародныя дагаворы ЕС. Судовыя органы выконваюць свае задачы з дапамогай кантролю як захавання прававых актаў і кіраўнічых дзеянняў органаў ЕС, так і дзеянняў дзяржаў-удзельніц, а таксама з дапамогай прадастаўлення індывідуальнай прававой абароны і тлумачэння права ЕС, якое мае абавязковую сілу.

Суд ЕС некампетэнтны тлумачыць пытанні сапраўднасці нацыянальнага права, гэта значыць ён не мае права прызнаваць несапраўднымі акты заканадаўства дзяржаў-удзельніц.

Калі паспрабаваць прымяніць функцыянальнае размежаванне нацыянальных судаў да Суда ЕС, то можна заключыць, што Суд ЕС уяўляе сабой канстытуцыйны суд (вырашэнне спрэчак паміж органамі ЕС і дзяржавамі-ўдзельніцамі, паміж самімі органамі ЕС, а таксама забеспячэнне аднастайнасці ва ўжыванні першаснага і другаснага права), адміністрацыйны суд (пытанні правамернасці дзеянняў або незаконнага невыканання органамі ЕС дзеянняў), дысцыплінарны суд (іскі служачых ЕС да Саюза), суд па грамадзянскіх справах (разгляд пытанняў кампенсацыі шкоды Саюзам). У гэтым заключаецца функцыя правасуддзя Суда ЕС.

Да ўступлення ў сілу Лісабонскай дамовы кампетэнцыя Суда ЕС была абмежаваная ў адносінах да Дагавора аб ЕС. Артыкул 46 Дагавора аб ЕС прадугледжваў абмежаваную кампетэнцыю Суда ЕС у сферы супрацоўніцтва паліцыі і судаў па крымінальных справах (далей – СПСКД), а таксама па некаторых іншых пытаннях. Цяпер жа Суд ЕС абавязаны ахоўваць права ЕС у цэлым, за выключэннем палажэнняў аб агульнай знешняй палітыцы і палітыцы бяспекі (далей – АЗППБ) і СПСКД (ч. 1 арт. 19 Дагавора аб ЕС (Л)) з улікам арт. 258-277 ДФЕС). У сферы АЗППБ Суд ЕС можа кантраляваць выкананне арт. 40 Дагавора аб ЕС (Л), а таксама разглядаць іскі фізічных і юрыдычных асоб у адпаведнасці з абз. 4 арт. 263 ДФЕС (ч. 2 арт. 275 ДФЕС)³.

³ У дадзеным выпадку маюцца на ўвазе іскі фізічных асоб трэціх дзяржаў, напрыклад супраць забароны на ўезд на тэрыторыю ЕС.

Згодна з арт. 262 ДФЕС Савет ЕС аднагалосным рашэннем пасля кансультацый з Еўрапарламантам можа прыняць рашэнне аб пашырэнні юрысдыкцыі Суда ЕС на спрэчкі, якія тычацца прымянення прававых актаў, выдадзеных на падставе ўстаноўчых дагавораў, якія ствараюць аб'екты права інтэлектуальнай уласнасці ЕС.

У адпаведнасці з ч. 11 арт. 218 ДФЕС Суд ЕС па прапанове Еўрапарламента, Савета ЕС, Еўрапейскай камісіі або дзяржавы-ўдзельніцы рыхтуе заключэнне аб адпаведнасці міжнароднага дагавора, які плануецца падпісаць, нормам устаноўчых дагавораў.

Працэдура. Устаноўчыя дагаворы рэгулююць працэсуальныя пытанні фрагментарна. Дэталёва працэдура прадпісана Статутам Суда ЕС, Рэгламантам Суда [11] (з улікам Дадатковага рэгламенту Суда [12]), Рэгламантам Агульнага суда [13], рашэннем Савета ЕС № 88/591 ад 24 кастрычніка 1988 г., Рэгламантам Суда для іскаў служачых ЕС [14].

Працэсуальныя нормы па сваёй сутнасці падобныя для ўсіх судовых органаў ЕС. Судаводства можа весціся на адной з афіцыйных моў ЕС. Мову разгляду па канкрэтнай справе вызначае ісцёц альбо суд, які накіраваў прэюдыцыяльны запыт. Калі ж адказчыкам з'яўляецца дзяржава-ўдзельніца, фізічная або юрыдычная асоба дзяржавы-ўдзельніцы, то мовай судаводства з'яўляецца афіцыйная мова такой дзяржавы. Для часткі працэсу па просьбе боку (але не інстытута ЕС) можа выкарыстоўвацца іншая афіцыйная мова ЕС (арт. 37 Рэгламента Суда). Сведка можа даваць паказанні і на мове, якая не з'яўляецца афіцыйнай мовай ЕС (арт. 38 Рэгламента Суда).

У адпаведнасці з арт. 20 Статута Суда ЕС судаводства падзяляецца на пісьмовую і вусную працэдуры (стадыі). Пісьмовая працэдура пачынаецца з узбуджэння справы шляхам падачы іску (скаргі) або запыту нацыянальным судом (арт. 21, 22 Статута Суда ЕС). Узбуджэнне справы перад Судом магчыма і шляхам падачы электроннага дакумента [15].

На працягу двух месяцаў пасля паступлення іску (скаргі) адказчык павінен падаць свае прэрэчэнні (арт. 124 Рэгламента Суда). У працэдуры папярэдняга рашэння бакі справы, якая разглядаецца ў нацыянальным судзе, – дзяржавы-ўдзельніцы і інстытуты ЕС – могуць у той жа тэрмін пасля апублікавання інфармацыі аб прэюдыцыяльным запыце ў Афіцыйным часопісе ЕС прадставіць у Суд сваё меркаванне. Пасля гэтага ісцёц мае права дапоўніць іск, а адказчык зноў падаць прэрэчэнні (тэрмін – адзін месяц кожнаму).

На працягу трох тыдняў пасля атрымання паведамлення Суда аб заканчэнні пісьмовай працэдуры зацікаўленыя асобы могуць хадайнічаць аб правядзенні вусных слуханняў па справе (ч. 1 арт. 76 Рэгламента Суда). Вусныя слуханні завяршаюцца выказаннем меркавання генеральнымі адвакатамі (арт. 136 Рэгламента Суда), калі такія былі запытаны па разглядаемай справе. Бакі могуць быць прадстаўлены ў судзе выключна праз

сваіх прадстаўнікоў, дарадцаў і адвакатаў (арт. 19 Статута Суда ЕС). Пры гэтым фізічныя і юрыдычныя асобы павінны быць прадстаўлены адвакатам у абавязковым парадку (абз. 3 арт. 19 Статута Суда ЕС). Правамі такога адваката надзяляюцца як адвакаты, дапушчаныя да адвакацкай практыкі ў дзяржаве-ўдзельніцы, так і ўніверсітэцкія выкладчыкі-юрысты. У той жа час дзяржавы-ўдзельніцы і органы ЕС могуць быць прадстаўлены ўпаўнаважанымі прадстаўнікамі. У рамках слуханняў могуць быць дапытаныя сведкі альбо эксперты. Слуханні з’яўляюцца публічнымі (адкрытымі), калі суд, маючы важкія падставы, па ўласнай ініцыятыве або па хадайніцтве бакоў не прызнае неабходнасць правядзення закрытых слуханняў (арт. 31 Статута Суда ЕС).

Нарада суддзяў з’яўляецца тайнай і ажыццяўляецца на аснове праекта рашэння, падрыхтаванага суддзёй-дакладчыкам. Па выніках нарады большасцю галасоў прымаецца рашэнне, якое падпісваецца ўсімі суддзямі.

Як правіла, разгляд справы ў Судзе ЕС не вядзе да неабходнасці спанання судовых выдаткаў. Выключэнні прадугледжаны ў арт. 143 Рэгламента Суда (напрыклад, выдаткі, звязаныя з капіраваннем і перакладам па просьбе боку, калі сакратар Суда палічыць іх празмернымі, павінны будзе аплаціць такі бок). Акрамя таго, бок, які выйграў (за выключэннем дзяржаў – удзельніц ЕС і інстытутаў ЕС) мае права патрабаваць кампенсацыю панесеных ім расходаў па справе (арт. 138, 140 Рэгламента Суда).

Выкананне рашэння Суда ЕС ажыццяўляецца ў адпаведнасці з арт. 280, 299 ДФЕС з дапамогай органаў ЕС у адпаведнасці з грамадзянскім працэсуальным заканадаўствам дзяржавы, у якой рашэнне выконваецца. Гэта значыць, ужываецца прымус з дапамогай дзяржавы-ўдзельніцы.

ДФЕС прадугледжвае магчымасць падачы іскаў розных відаў, у адпаведнасці з якімі можна вылучыць асобныя *віды судаводства ў Судзе ЕС*.

Судаводства па справах аб парушэнні дагавораў у адпаведнасці з арт. 258 ДФЕС дазваляе Еўрапейскай камісіі абскардзіць парушэнні першаснага або другаснага права ЕС дзяржаўнымі органамі дзяржаў-удзельніц. Дадзенае судаводства нацэлена на абарону парушанага аб’ектыўнага права, але не суб’ектыўнага права грамадзян. У рэдкіх выпадках на падставе арт. 259 ДФЕС магчыма абскарджанне парушэння дагавора іншай дзяржавай-удзельніцай. На баку адказчыка заўсёды знаходзіцца дзяржава-ўдзельніца. Некалькі атыповае судаводства аб парушэнні дагавораў можа распачаць Савет кіраўнікоў ЕЦБ у адносінах да нацыянальных цэнтральных банкаў дзяржаў-удзельніц (п. *d* арт. 271 ДФЕС). Мэта дадзенага судаводства – абавязаць дзяржавы-ўдзельніцы выконваць права ЕС, і перш за ўсё яно ўжываецца для імплементацыі дырэктывы. Да падачы іску дзяржава-ўдзельніца павінна быць заслухана, а калі істцом выступае іншая дзяржава-ўдзельніца, то павінна быць праведзена пазасудовая папярэдняя працэдура з удзелам Еўрапейскай камісіі. У гэтым вы-

падку дзяржаве даецца тэрмін для ліквідацыі недахопаў. Калі дасудовая працэдура акажацца безвыніковай, то можа быць пададзены іск. Напрыклад, у лютым 2010 г. Еўрапейская камісія звярнулася ў Суд ЕС з іскам супраць Грэцыі, якая, нягледзячы на заключэнне Еўрапейскай камісіі, дадзенае яшчэ ў 2008 г., не прыняла мер да збору падаткаў з асобных юрыдычных асоб, якім раней былі прадастаўлены падатковыя льготы, прымяненне якіх супярэчыла праву ЕС у галіне дзяржаўнай падтрымкі⁴.

Іск аб парушэнні дагавораў лічыцца абгрунтаваным, калі названыя Еўрапейскай Камісіяй або дзяржавай-удзельніцай факты пацверджаны, дзеянне, якое абскарджваецца, законна ставіцца адказчыку і з яго вынікае парушэнне палажэнняў права ЕС. З устанаўленнем у рашэнні Суда ЕС абгрунтаванасці іску адказчык абавязаны замяніць неадкладна незаконнае палажэнне нацыянальнага права адпавядаючымі праву ЕС нормамі (ч. 1 арт. 260 ДФЕС). Калі рашэнне не будзе выканана, то на дзяржаву можа быць накладзены штраф.

Іск аб несапраўднасці дазваляе істцу правесці судовую праверку законнасці прававых актаў органаў ЕС. Прававыя акты, якія не абавязваюць, не могуць быць прадметам дадзенага іску. Падаць іск аб несапраўднасці могуць Савет ЕС, Еўрапарламент, Еўрапейская камісія і дзяржавы-ўдзельніцы (абз. 2 арт. 263 ДФЕС), ЕЦБ, Падліковая палата і Камітэт рэгіёнаў (дачычна іх кампетэнцыі) (абз. 3 арт. 263 ДФЕС), фізічныя і юрыдычныя асобы (калі прававыя акты закранаюць непасрэдна іх правы) (абз. 4 арт. 263 ДФЕС). Іскі могуць быць пададзеныя ў дачыненні да заканадаўчых актаў, актаў Савета ЕС, Еўрапейскай камісіі і ЕЦБ, акрамя рэкамендацый і меркаванняў (заклучэнняў), якія не маюць абавязковай сілы. Акрамя таго, прадметам разгляду ў адпаведнасці з дадзенай працэдурай могуць стаць акты Еўрапарламента і Еўрасавета, накіраваныя на стварэнне прававых наступстваў у дачыненні да трэціх асоб. Прававы акт можа быць прызнаны несапраўдным толькі пры наяўнасці падстаў, названых у абз. 2 арт. 263 ДФЕС: адсутнасць паўнамоцтваў на яго прыняцце, парушэнне істотных працэдурных норм, парушэнне ўстаноўчых дагавораў або прынятых для іх прымянення норм, злоўжыванне паўнамоцтвамі. Спыняльны тэрмін для падачы іску складае два месяцы з моманту апублікавання акта, з моманту паведамлення істца пра яго, пры адсутнасці адпаведнага апублікавання альбо паведамлення – з моманту, калі істцу стала вядома аб адпаведным акце. Іск аб несапраўднасці лічыцца абгрунтаваным, калі прававы акт органа ЕС, які аспрэчваецца, падпадае пад адну з названых у абз. 2 арт. 263 ДФЕС падстаў несапраўднасці і аб парушэнні права ЕС заяўлена істцом, альбо суд падтрымлівае рашэнне па ўласнай ініцыятыве. Пры задавальненні іску прававы акт органа ЕС аб'яўляецца судом несапраўдным (абз. 1 арт. 264

⁴ Гл. : Справа № C-370/09. Commission v. Greece // OJ. – Case 267. – 07.11.2009. – P. 50; Case 148. – 05.06.2010. – P. 23.

ДФЕС). Рашэнне суда дзейнічае з моманту яго прыняцця ў дачыненні да ўсіх асоб. Прававыя і фактычныя наступствы абвешчанага несапраўдным прававога акта павінны быць ліквідаваны. Адзначым, што арт. 263 ДФЕС дазволіў Камітэту рэгіёнаў падаваць іскі аб несапраўднасці нароўні з ЕЦБ і Падліковай палатай, а таксама пашырыў магчымасці для падачы іскаў аб несапраўднасці фізічнымі і юрыдычнымі асобамі, у тым ліку ў дачыненні да актаў, якія носяць характар рэгламенту, непасрэдна закранаюць іх правы, але не замацоўваюць мер для іх выканання.

Для ліквідацыі бяздзейнасці інстытутаў ЕС (Еўрапарламент, Еўрасавет, Савет ЕС або Еўрапейская камісія, а таксама ЕЦБ), якая супярэчыць устаноўчым дагаворам, неабходна падаць *іск аб бяздзейнасці*. Такі іск можа быць пададзены дзяржавай-удзельніцай альбо інстытутам ЕС, а таксама фізічнымі і юрыдычнымі асобамі. Права на падачу іску апошнімі абмежавана тым, што яны могуць патрабаваць прыняцця толькі абавязковага прававога акта (але не заключэння або рэкамендацыі), і такі акт павінен мець дачыненне непасрэдна да іх⁵. Падставай для падачы дадзенага іску з'яўляецца ўхіленне ад прыняцця рашэння, нягледзячы на прамое прадпісанне першаснага права. Для падачы іску аб бяздзейнасці неабходна спачатку скарыстацца дасудовай працэдурай – зваротам да інстытута ЕС з патрабаваннем прыняць адпаведнае рашэнне (абз. 2 арт. 265 ДФЕС). На прыняцце рашэння органу ЕС даецца два месяцы. Калі ён прымае неабходныя меры, то іск не можа быць пададзены, калі не, то па заканчэнні гэтага тэрміну пачынае бегчы спыняльны тэрмін у два месяцы для падачы іску ў Суд ЕС. Іск аб бяздзейнасці лічыцца абгрунтаваным, калі інстытут ЕС, які з'яўляецца адказчыкам, не выконваючы прадугледжаны першасным або другасным правам абавязак дзейнічаць, устрымліваецца ад дзеянняў па прыняцці рашэння або не прымае індывідуальны прававы акт у дачыненні да фізічнай або юрыдычнай асобы (абз. 1, 3 ст. 265 ДФЕС). Пры задавальненні іску інстытут ЕС абавязаны распачаць неабходныя дзеянні (абз. 1 арт. 266 ДФЕС). Калі ён гэтага не зробіць, то магчымая падача новага іску аб бяздзейнасці. Паказаныя правылі па аналогіі распаўсюджваюцца на бяздзейнасць органаў або устаноў ЕС.

Іск аб кампенсацыі шкоды можа быць пададзены фізічнай або юрыдычнай асобай, а таксама аб'яднаннем, якое не з'яўляецца юрыдычнай асобай (напрыклад, прафсаюзам), на падставе арт. 268 і 340 ДФЕС. Кампенсацыі шкоды могуць запатрабаваць і асобы, якія пражываюць або зарэгістраваныя па-за тэрыторыяй дзеяння ўстаноўчых дагавораў. Магчымасць прад'яўлення дадзенага іску дзяржавамі-ўдзельніцамі спрэчная, аднак ёсць даследчыкі, якія падтрымліваюць такі пункт гледжання [7, s. 228]. Адказчыкам па ісках дадзенай катэгорыі можа быць толькі Саюз, хаця абз.

⁵ Гл. : Рашэнне Суда еўрапейскіх супольнасцей па справе № C-68/95 T. Port GmbH & Co. KG v. Bundesanstalt für Landwirtschaft und Ernährung [1996] ECR I-6065.

З арт. 340 ДФЕС прадугледжае выключэнне з гэтага правіла: страты, нанесеныя ЕЦБ альбо яго супрацоўнікамі, павінен кампенсаваць сам банк, бо ён валодае самастойнай правасуб'ектнасцю і адпаведна можа мець права ўласнасці і іншыя рэчавыя правы. Дадзенае судаводства дазваляе індывідуальным істцам падвергнуць праверцы законнасць нарматыўных прававых актаў ЕС. Пры гэтым можа быць прынята рашэнне, якое не датычыцца сапраўднасці такога акту, а толькі прысуджае пэўную кампенсацыю нанесенай шкоды. ДФЕС не ўстанаўлівае тэрмін для падачы іску аб кампенсацыі шкоды. У той жа час арт. 46 Статута Суда ЕС прадугледжае тэрмін іскавай даўнасці па справах прычынення шкоды: пяць гадоў з моманту наступлення падзеі, якая стварае падставу для права патрабавання. Іск аб кампенсацыі шкоды лічыцца абгрунтаваным, калі інстытут ЕС (у тым ліку ЕЦБ) альбо служачы Саюза пры выкананні службовых абавязкаў парушыў прававую норму, якая служыць абароне пацярпелага (адміністрацыйнае парушэнне) альбо прававую норму больш высокай сілы, якая служыць абароне асобы (нарматыўнае парушэнне), і тым самым непасрэдна прычыніў шкоду істцу. Калі іск прызнаецца судом абгрунтаваным, то прымаецца рашэнне аб выплаце кампенсацыі нанесенай шкоды.

Першапачатковая мэта *судаводства па прыняцці папярэдняга рашэння (прэюдыцыяльнага судаводства)*, прадугледжанага арт. 267 ДФЕС, – забеспячэнне аднастайнага тлумачэння права ЕС праз Суд ЕС. Дадзенае судаводства таксама можа дапамагчы фізічным і юрыдычным асобам прызнаць несапраўдным важны для іх працэсу прававы акт ЕС праз нацыянальны суд. Тым самым павінна быць папярэджана рознае тлумачэнне першаснага і другаснага права ЕС нацыянальнымі судамі. Калі зірнуць на назву гэтага судаводства, то можна падумаць, што пры яго выкарыстанні спачатку прымае рашэнне Суд ЕС, а затым – нацыянальны суд. Але гэта не зусім так. Гаворка ідзе пра прамежковую працэдуру, якая складае частку судаводства, якое вядзецца ў нацыянальным судзе. Накіраваць запыт у Суд ЕС можа любы суд⁶ дзяржавы-ўдзельніцы. Не маюць права распачаць прэюдыцыяльнае судаводства інстытуты ЕС, суды трэціх дзяржаў, а таксама міжнародныя суды. У рамках дадзенага судаводства могуць ставіцца пытанні:

- аб тлумачэнні першаснага права;
- сапраўднасці актаў інстытутаў, органаў і ўстаноў ЕС;
- тлумачэнні актаў інстытутаў, органаў і ўстаноў ЕС (укключаючы другаснае права).

⁶ Пад «судом» пры гэтым разумеюць любы незалежны орган, які на аснове ўстаноўленай законам працэдуры можа вынесці канчатковае і абавязковае для выканання рашэнне па прававой спрэчцы. Таму да «судоў» не варта адносіць прыватныя арбітражныя суды (Гл.: Рашэнне Суда еўрапейскіх супольнасцей па справе № C-393/92 Municipality of Almelo and others v. NV Energiebedrijf Ijsselmij [1994] ECR I-1477).

Таксама могуць уздымацца пытанні наяўнасці і зместу агульных прынцыпаў права ЕС. Але не можа быць прадметам разгляду тлумачэнне нацыянальнага права, адпаведнасць унутрыдзяржаўных мер праву ЕС. У той жа час нацыянальны суддзя можа паставіць на разгляд Суда ЕС абстрактнае пытанне: ці забаронена правам ЕС мера, якая адпавядае асобнаму нацыянальнаму закону. Недапушчальная пастаноўка пытання датычна прававога акта, чья сапраўднасць магла быць прадметам разгляду ў рамках судаводства па справах аб несапраўднасці (арт. 263 ДФЕС), але такое судаводства не было распачата з прычыны заканчэння прадугледжанага тэрміну. На практыцы Суд ЕС нярэдка тлумачыць недапушчальныя пытанні запытаў, такім чынам, каб яны сталі дапушчальнымі запытамі аб сапраўднасці альбо тлумачэнні права ЕС [10, s. 95]. Пытанне, якое ставіцца ў запыце, павінна, на думку нацыянальнага суда, мець значэнне для прыняцця рашэння па справе, якая разглядаецца ім (абз. 2 арт. 267 ДФЕС). Калі судаводства па справе спынена, то запыт не можа лічыцца дапушчальным⁷. Абзац 3 арт. 267 ДФЕС ускладае на вышэйшыя судовыя інстанцыі дзяржаў-удзельніц абавязак падаць запыт у Суд ЕС, калі рашэнне, якое прымаецца імі, больш не можа быць абскарджана ў рамках ўнутрыдзяржаўнага працэсу. Паводле норм устаноўчых дагавораў толькі Суду ЕС належыць права абвяшчэння прававога акта ЕС несапраўдным. Такім чынам, калі ніжэйстаячыя суды прыходзяць да высновы аб неабходнасці абвяшчэння прававога акта ЕС несапраўдным, яны абавязаны накіраваць запыт у Суд ЕС⁸. У сваім рашэнні па запыце аб тлумачэнні Суд ЕС дэталёва апісвае крытэрыі, на падставе якіх ажыццёўлена тлумачэнне. У сувязі з прыняццем такога рашэння нацыянальныя суды абавязаны прытрымлівацца права ЕС у выкладзе Суда ЕС альбо пры наяўнасці сумненняў у правільнасці зноў звярнуцца ў Суд ЕС. Пры наяўнасці пытанняў аб сапраўднасці акта ЕС Суд ЕС правярае правамернасць такога акта ў адносінах да больш высокага па ўзроўні права. Пры гэтым у сваім рашэнні Суд ЕС паказвае на сапраўднасць альбо несапраўднасць такога акта. Калі ў рашэнні Суда ЕС не гаворыцца іншае, то яно мае зваротную сілу.

У выпадках выключнай складанасці дапушчаецца паскораная працэдура прэюдыцыяльнага судаводства (арт. 105 Рэгламента Суда). У гэтым выпадку тэрмін разгляду запыта не можа перавышаць трох месяцаў. Абзац 4 арт. 267 ДФЕС паказвае на неабходнасць прымянення паскоранай працэдуры ў выпадках, калі ў справе, якая разглядаецца нацыянальным судом, удзельнічае асоба, якая знаходзіцца пад вартай. Арт. 107 Рэгламента Суда

⁷ Гл.: Рашэнне Суда еўрапейскіх супольнасцей па справе № 338/85 Fratelli Pardini SpA v. Ministero del Commercio con l'Estero and Banca Toscana [1988] ECR 2041.

⁸ Гл.: Рашэнне Суда еўрапейскіх супольнасцей па справе № 314/85 Foto-Frost v. Hauptzollamt Lübeck-Ost [1987] ECR 4199.

прадугледжвае, што ў тэрміновым парадку могуць разглядацца папярэднія запыты судаў, якія датычацца пытанняў прасторы свабоды, бяспекі і правасуддзя (раздзел 5 ч. 3 ДФЕС).

Такім чынам, можна адзначыць, што судовая сістэма Еўрапейскага саюза прайшла значны эвалюцыйны шлях у сваім развіцці. З павелічэннем колькасці разглядаемых спрэчак ствараліся новыя судовыя структуры ў рамках адзінага суда. У дадзены момант гэтая структура трохзвенная. Пэўныя прыкметы спрэчкі вызначаюць яе падсуднасць у рамках Суда ЕС. З усіх вядомых відаў судаводства ў Судзе ЕўразЭС на дадзены момант былі выкарыстаны тры (аб несапраўднасці (аспрэчванні) прававых актаў (справы № 1-7/1-2012 (*патрабаванні задаволеныя*), 1-7/2-2012 (*патрабаванні задаволеныя*), 1-7/2-2013 (*разглядаецца*), аб бяздзейнасці (справа № 1-7/3-2013 (*адмоўлена з-за невыканання дасудовай працэдуры*)), пра прымяненне норм міжнародных дагавораў, заключаных у рамках Мытнага Саюза (справа № 1-6/1-2013 (*разглядаецца*)).

БІБЛІЯГРАФІЧНЫЯ СПАСЫЛКІ

1. Статут Суда Евразийского экономического сообщества : принят Решением Межгоссовета ЕвразЭС (на уровне глав государств) от 5 июля 2010 г. № 502 // [Электронный ресурс] / Евразийское экономическое сообщество. – М., 2013. – UPL : <http://www.evrazes.com/docs/view/22>.
2. Consolidated version of the Treaty on European Union, 13th of December 2007 // OJ. – Case 326. – 26.10.2012. – P. 13–46.
3. Decision of the representatives of the Governments of the Member States №. 67/446/EEC of 8 April 1965 on the provisional location of certain Institutions and departments of the Communities // OJ. – Case 152. – 13.7.1967. – P. 18–20.
4. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union, 13th of December 2007 // OJ. – Case 326. – 26.10.2012. – P. 47–200.
5. Regulation (EU, Euratom) No. 741/2012 of the European Parliament and of the Council of 11 August 2012 amending the Protocol on the Statute of the Court of Justice of the European Union // OJ. – L 228. – 23.08.2012. – P. 1–3.
6. Declaration ad Article 222 of the Treaty on the Functioning of the European Union on the number of Advocates-General in the Court of Justice [Electronic resource] / Council of the European Union. – Brussels, 2007. – UPL : <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/ds00866.en07.pdf>.
7. *Streinz R.* Europarecht. – Heidelberg : C. F. Müller, 2008.
8. Council Decision No. 88/591/ECSC, EEC, Euratom of 24 October 1988 establishing a Court of First Instance of the European Communities // OJ. – L 319. – 25.11.1988. – P. 1–8.
9. Европейский союз : основополагающие акты в редакции Лиссабонского договора с комментариями. – М. : ИНФРА-М, 2010. – 698 с.
10. *Hobe S.* Europarecht. – Köln : Carl Heymanns Verlag, 2009. – 310 S.
11. Rules of Procedure of the Court of Justice // OJ. – L 265. – 29.09.2012. – P. 1–42.

12. Supplementary Rules of Court of Justice // OJ. – L 350. – 28.12.1974. – P. 29–32; L 103. – 19.04.1997. – P. 4–5; L 72. – 11.03.2006. – P. 1–3.

13. Rules of procedure of the General Court, 2 May 1991 [Electronic resource] / Curia. – Luxembourg, 2012. – UPL : http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2008-09/txt7_2008-09-25_14-08-6_431.pdf.

14. Rules of Procedure of the European Union Civil Service Tribunal of 25 July 2007 // OJ. – L 225. – 29.08.2007. – P. 1–29; L 69. – 13.03.2008. – P. 37; L 24. – 28.01.2009. – P. 10; L 92. – 13.04.2010. – P. 17–18; L 162. – 22.06.2011. – P. 19.

15. Decision of the Court of Justice on the lodging and service of procedural documents by means of e-Curia, 13 September 2011 // OJ. – C 289. – 01.10.2011. – P. 7–8.

Артыкул прадстаўлены ў рэдакцыю 15.07.2013 г.

РОЛЬ ПЕКИНСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ 1995 г. И ЕЕ ИТОВЫХ ДОКУМЕНТОВ В ФОРМИРОВАНИИ МЕХАНИЗМА РЕАЛИЗАЦИИ ГЕНДЕРНОГО РАВЕНСТВА НА МЕЖДУНАРОДНОМ И НАЦИОНАЛЬНОМ УРОВНЯХ

Е. В. Сягровец

В данной статье автором исследуется разработка в рамках IV Всемирной конференции ООН по положению женщин 1995 г. инновационного подхода к реализации принципа недискриминации и равноправия по признаку пола на международном и национальном уровнях.

Автор анализирует предпосылки формирования концепции гендерного равенства, обусловленные необходимостью переосмысления проблемы правового статуса женщины с сторону изменения социальной детерминированности ролей каждого из полов.

В статье исследуется юридическая природа итоговых документов конференции 1995 г., особый статус Заключительного акта Пекинской конференции.

The article is devoted to the development of innovative approach to the realization of the principle of nondiscrimination and gender equality on the international and national level. This approach have been worked out in the frame of the Fourth World UN Conference on Women of 1995.

The author analyses preconditions of development of gender equality, which have been determined by the necessity of reevaluation of woman legal status towards changing of social determination of the role of men and women.

Attention is also given to the legal nature of the Beijing Conference final documents and the special status of the Final Act of the Beijing Conference.

Ключевые слова: Пекинская конференция, принцип недискриминации, гендерное равноправие.

Keywords: Beijing Conference, gender equality, principle of nondiscrimination.

Четвертая Всемирная конференция по положению женщин 1995 г. (КПЖ) стала важным событием международного масштаба. Конференция